

95990859-4	11/2025	מקור ראשון - שבת	עמוד 22	1	25.42x31.15
מאגנט - הוצאת ספרי - 25910					

רומן רוסי :

רומן רוסי

העלייה הגדולה מברית המועצות לשעבר שינתה את פני המדינה, אולם קורותיה של התנועה היהודית-ציונית שסללה את הדרך אליה נותרו בצל. שני חוקרים עושים צדק עם האנשים שפעלו בגבורה ובנחישות מאחורי מסך הברזל / חבצלת פובר /

מחאה בירושלים למען מסורבי העלייה ברוסיה, 1972 צילום: פריץ כהן, לע"מ

בנייזוג לשעבר עם ילדים משותפים – שמסכימים לשחרר את המבקש לעלות לישראל. 5. קבלת אישור יציאה או רחית הבקשה, באופן זמני, מותנה או בלי הגבלת זמן. תהליכים אלה נמשכו לא פעם זמן רב. לעיתים ניתן אישור היציאה רק אחרי 10 ואף 15 שנים, וחלק ממבקשי היציאה הלכו לעולמם בטרם זכו לאישור היציאה הנכסף.

השלטונות פיזרו מכשולים רבים בדרך: הם הנחו את משרדי הדואר לעכב או "לאבד" מכתבים ומסמכים, או שינו את הכללים מבלי ליידע את המבקשים. בקשת אישור ממקום העבודה הביאה לפיטורים מידיים, והמבקש נדרש גם להתייצב לפני אספת עובדים שבה הוטחו בו עלבונות והאשמות בבגידה ובפרזיטיות. זה היה מעמד קשה, לעיתים לא רק ליהודי העוזב אלא גם לעמיתים שעבדו לצידו. עובדים במקומות שקשורים לבייטחון, נשק, צבא וכדומה, סורבו בנימוק של "דע וסודיות בטחוניים". גם בני משפחתו של עובד כזה נאלצו להתמודד עם איסור יציאה.

לאחר קבלת תשובה שלילית או רחיה "זמנית", הפכו מבקשי העלייה ל"מסורבים". כדי למצוא חצי נחמה בחברת אחים לצרה, וגם כדי להיעזר בהם במציאת עבודה ופרנסה, אפילו בתחומי תעסוקה נחותים וכאלה שאינם בפיקוח ממשלתי, יצרו רבים מה"מסורבים" קשר עם פעילי העלייה.

בהמשך הספר מתוארת האוכלוסייה הגדולה והולכת של מסורבים ואסירי ציון, והפעילויות השונות של תנועת העלייה: עצומות והפגנות, קשרים עם הקהילה הבינלאומית באמצעות עיתונאים ואנשי ציבור, ומאמצים לקידום התמיכה העולמית בדרישה לעלייה. נעשתה פעילות גם כלפי פנים, לחיזוק התנועה והקשר בין שלוותיה השונות, וגם כבימה לכישרונות שונים שלא יכלו למצוא אפשריות ביטוי: פעילות מוזיקלית, להקות דרמה ותערוכות. כמו כן התקיימו לימודי עברית, סמינריונים ללימודי יהדות ומחנות נופש למשפחות וילדיהן. הסולידריות בין המסורבים הייתה מקור חשוב לחיזוק ושימור יכולת העמידה מול אי הוודאות בנוגע לעתיד, וכנגד העוינות מהסביבה. קשרים אלה אף סייעו מאוחר יותר בתהליך קליטתם של עולי ברית המועצות בישראל או בארצות אחרות.

למרות אופיו האקדמי, ספרם של וובשין ורואי מעניין וקריא, ומכיל ידע רב ותובנות חשובות על סיפורה ההיסטורי של קבוצת אוכלוסייה מרכזית בחברה הישראלית. הדגש שניתן על התהליכים האישיים מוסיף עומק וגיוון, ותורם ליצירת קרבה אנושית ואמפתיה אצל הקורא. ●

נת ישראל, אסרה על פעילות ציונית והגבילה את הפעילות היהודית, הרתית והתרבותית.

מרוץ מכשולים

אחרי ניתוק היחסים הדיפלומטיים בעקבות מלחמת ששת הימים, והגברת הרדיפות והלחצים נגד פעילות יהודית וציונית, התארגנויות מסוג זה נעשו קשות לביצוע ולעיתים מסוכנות. נדרשו לשם כך כוחות נפש כבירים ונכונות לשלם מחירים אישיים כבדים בדמות מעקבים ורדיפות, כליאה והגליה, פיטורים ממקומות עבודה וסילוק ממוסדות להשכלה גבוהה. כל אלה מקבלים ביטוי נרחב במאות הראיונות שביצעו שני החוקרים, ומוצגים בהקדמה ובמבוא לספר ובשמונת פרקיו המפורטים והקריאים. נציג כאן כמה מהממצאים הבולטים.

רבים מפעילי העלייה החלו את דרכם האישית כילדים וצעירים סובייטיים נאמנים וציתנים; נדרישה חוויה חיצונית מרשימה או מכאיבה במיוחד כדי להפוך אותם ליהודים וציונים בעלי הכרה. לעיתים הדבר קרה במהלך קטטות בבית הספר או בעקבות כינויי גנאי שנזרקו לעברם, ובמקרים רבים המהפך קרה במהלך ההכנה לקריירה, כאשר צעירים יהודים מוכשרים ושאתניים גילו את תקרת הזכוכית הנמוכה לקידומם ואת מחסומי הקבלה למוסדות השכלה יוקרתיים, ללימוד המקצוע הנחשקים ולמקומות העבודה הטובים. האילוץ ללמוד במוסדות מליגה ב' או להתפשר בבחירת מקצוע ומקום עבודה, יצר שבר רגשי ופסיכולוגי, ואל הסרק שנוצר בנפש הצעיר היהודי חדרו תכנים חדשים: יהדות, ציונות ורצון לעלות לישראל.

הפרק השני מלווה את תהליך נטישת הזהות של "הזמן סובייטיקוס" כנוע וציתני, ואת התוצאות המעשיות של בניית זהות חדשה כיהודים וציונים פעילים שמוכנים להתמודד מול השלטון. המחברים מתארים את ההליכים הפורמליים, את הקשיים ואת הנחישות העצומה שנדרשה כדי להחליט "לשבור את הכלים", להתנתק מהרגלי הציתנות והפסיביות ומן המסלול המוכר, ולבקש לעלות לישראל.

כדי לצאת מבריה"מ נדרשו שורת פעולות: 1. הגשת בקשה למשרדי מחלקת הווזות והרישום, אישור קבלת הבקשה וזכאות להמשיך בתהליך; 2. קבלת מכתב הזמנה מקרובי משפחה בישראל (אמרי תיים או לעיתים פיקטיביים) שבו הם מצהירים על נכונות לקלוט את העולה ומשפחתו, והתימה על אישור כניסה למבקש משלטונות ישראל; 3. אישור ממקום העבודה והסכמתו לשחרר את מבקש העלייה מעבודתו; 4. אישורים מבני משפחה: הורים, בני זוג,

הספר שלפנינו הוא המחקר המקיף הראשון שעוסק בשיבת ציון של אחת הגלויות הגדולות שנותרו בעולם אחרי מלחמת העולם השנייה: יהדות ברית המועצות. מעבר לחשיבותו הלאומית, מאבקם של פעילי תנועת העלייה בברית המועצות למען פתיחת השערים הוא פרשייה אנושית דרמטית ומרתקת. בכתיבה קולחת, שניכרות בה הזדהות והערצה, נפרש לפנינו סיפור מרגש של גבורה, נכונות להקרבה ונחישות, ואנו זוכים להכיר לעומק את אחת מאבני היסוד שכוננו את החברה הישראלית הנוכחית.

הנושא הראשון שנדון בספרם של איליה וובשין ויעקב רואי הוא המקורות היהודיים הבין-דוריים של פעילי העלייה. המבוגרים בין פעילי העלייה, ששימרו זיכרונות של תרבות, ידע דתי או מודעות יהודית, קיבלו מהזקנים פיזורים סיפוריים, ציטוטים ואף מעט מנהגים, מצוות-חג ומסורות יהודיות. לעומתם, הוריהם של פעילי העלייה הצעירים יותר כבר בגרו ברוסייה הסובייטית ונותקו משרשיהם היהודיים עקב נסיבות שונות – ובהן מלחמת העולם השנייה, מאסרים והגלות, נדודים בזמן המלחמה ולאחריה, וכמובן האיסור שהטילו השלטונות על פעילות ציונית, וסגירת בתי כנסת ומוסדות תרבות יהודיים. לרבים מהפעילים הצעירים לא היה אפוא ממי לרשת ידע משמעותי על היהדות ותכניה, על ההיסטוריה היהודית ועל מדינת ישראל. רק אירועים חריגים ומתקשרים, כגון הניצחון במלחמת ששת הימים או ביקורה של גורלדה מאיר כשגרירת ישראל בבית הכנסת המרכזי במוסקבה, העירו מחדש את הזיקה היהודית-ציונית בליבם של יהודי בריה"מ, שלא פעם חוו עלברנות וחשו מבוזים, מסומנים ומופלים לרעה בחברה הסובייטית.

תפקיד חשוב מילאו מקורות תקשורת שהצליחו לחדור את מסך הברזל הקומוניסטי. שידורי רדיו "קול ציון לגולה" שפעלו מישראל, בידיש ואחר כך ברוסית, הצליחו לעיתים להתגבר על ההפרעות האלקטרוניות שהפעילו שלטונות ברית המועצות. גם הרשת המחתרתית למחצה של שליחי "נתיב", וחילופי מכתבים מעטים עם קרובי משפחה בישראל, חדרו טיפיקטיפין דרך חומת הבידוד.

שונה מעט היה המצב היהודי בשולי ברית המועצות, ברפובליקות-חסות כגון גיאורגיה, הקווקז, פולין, הונגריה ועוד. שם חזרו קהילות יהודיות או חיים יהודיים להתקיים בחלקם או במלואם לאחר מלחמת העולם השנייה, אפילו לאחר שברית המועצות סיפחה אותם או השליטה עליהם את מרותה. אולם גם שם מנעה ההגמוניה הסובייטית את יציאת היהודים או קשרים חופשיים עם מדינות אחרות.

אם אין אני לי מילי
התנועה היהודית בברית המועצות בעיני פעיליה
איליה וובשין ויעקב רואי
מאגנט, 415 עמ'